

Доктор історичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри міжнародних відносин,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) E-mail: o.tsvietkov@kubg.edu.ua

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЄС У ЧАСИ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Мета статті – розглянути і проаналізувати проблематику впровадження спільної зовнішньої політики ЄС, де пошуки консенсусу у зовнішньополітичних підходах серед країн-членів мають бути збалансовані спільними інтересами та захистом загальних цінностей при одночасному врахуванні національних особливостей та пріоритетів суверенного розвитку.

Методологія дослідження. Базується на концентрованому аналізі як профільних джерел зарубіжних експертів, так і найбільш гострих на думку автора проблемних питань сучасного розвитку наднаціонального за формою і міжнаціонального за суттю європейського об'єднання, яким позиціонує себе ЄС на міжнародній арені. Стаття побудована на основі загальнонаукових методів дослідження.

Наукова новизна. У дослідженні з врахуванням проблемних підходів новітньої зарубіжної історіографії до інституціонального розвитку ЄС надається авторська інтерпретація відповідних проблемних питань та викликів, без практичного вирішення яких не буде подолано і ряду невизначеностей трансформаційної розбудови ЄС на перспективу.

Ключові слова: загальноєвропейська політика ЄС, проблеми пошуку консенсусу, конфлікти та виклики європейській безпеці, геоекономічна фрагментація, розширення ЄС та українське питання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими міжнародними подіями та викликами сучасності. Загальноєвропейська політика ЄС, не кажучи вже про зовнішні виміри та орієнтованості політики її окремих країн, і сама по собі багатоліка. Стрижень її впливу, як результат історії розвитку на континенті та внеску останнього у глобальну політику міжнародних взаємовідносин, зокрема, закріплення міждержавного поділу на принципах Вестфальської системи 1648 року з акцентом на самостійному суверенному статусі всіх державних утворень, який зберігає легітимну значимість визнання останніх серед головних акторів на міжнародній арені і в наші дні.

Але і такий порядок визнання головних суб'єктів у зовнішніх відносинах не був абсолютним чи одновимірним. За європейською моделлю в міжнародних справах найбільшого розвитку набрав принцип балансу сил (часом поруч і у протидії принципу гегемонії...), коли в залежності від інтересів і для їх забезпечення великі і малі держави вступали в різного роду об'єднання і союзи, першою «ластівкою» яких став «Європейський концерт» у рамках Віденської системи міжнародних відносин, а власне принцип балансу сил органічно «перескочив» у міжнародні відносини наступних періодів і намагається модернізуватися навіть у сьогоденні у формі теоретичного обґрунтування підходів до «багатополярного світу» чи «осі авторитаризму». «Багатополярність», до слова, у розвиток системи двополярного світу, реалізується з урахуванням ідеологічних моментів і свого роду «пастки» для західних європейських країн, коли принципи суверенності і, особливо, невтручання у внутрішні справи спочатку стали квазі-аргументом для комуністичних країн щодо їх внутрішньої «закритості» у відносинах із Заходом, а надалі і для колоніальних країн, які, просуваючись до національної незалежності, стали вимагати поширення відповідних статусів і для себе, як і до права формування чи входження до різного роду міжнародних угруповань та організацій.

При цьому в самій Європі, в результаті історичних і політичних змін, відбувалися свої латентні трансформації, складалися і розпадалися тимчасові союзницькі відносини, поставали регіональні протистояння, конфлікти і, навпаки, відбувалися єднання держав на базі спільних, щонайперше безпекових та економічних інтересів. В результаті наразі досить сталими, хоча і не до кінця формалізованими, постають поняття Західної та Східної Європи, Глобального Півдня, субрегіонів Півночі, Середземномор'я, Західних Балкан тощо.

Групування європейських держав, крім чисто формальних чи географічних мотивів, може визначатися і тим, що у ході історичного розвитку вони набули і дотримуються на міжнародній арені та у взаємовідносинах спільних суспільних цінностей. Поділяючи у цілому такі спільні цінності,

європейські держави, спочатку в рамках Заходу, а далі і у всьому трансатлантичному просторі просувають у міжнародних відносинах вистраждані та усталені для них п'ять базових принципів комунікацій: взаємоповаги до територіальної цілісності та суверенітету кожної держави, взаємного ненападу, невтручання у внутрішні справи один одного, рівності та співробітництва для взаємної вигоди і мирного співіснування. При цьому, в тих же історичних рамках і до сьогодні кожна з європейських країн проводить у міжнародних відносинах свою власну зовнішню політику, яку національні уряди використовують для керування дипломатичними взаємодіями та відносинами з іншими країнами. Зовнішня політика європейської держави, таким чином, відображає її цінності та цілі і допомагає досягати її політичних та економічних цілей на світовій арені.

З очевидністю, далеко не завжди в історичній практиці спільні цінності гарантували досягнення поставлених цілей. І між європейськими державами, і в їх стосунках з іншими державами виникали і продовжують виникати конфлікти, і не можна забувати, що обидві світові війни розпочиналися саме в Європі. Щоб не допустити повторення цього і вирішувати конфліктні проблеми спільно мирним шляхом, шістка західних країн ініціювала наднаціональне об'єднання, яке постало Європейським Союзом і наразі є третьою економічною потугою в світі із зачатками проведення спільної європейської зовнішньої політики. Як правило, ЄС оголошує спільні заяви щодо знакових міжнародних подій, приміром до відносин з Глобальним Півднем, Близьким Сходом чи по відношенню до війни в Україні, регіональних конфліктів, змін клімату та інших питань, демонструючи досягнуту єдність політичних позицій.

І водночас кожна з країн-членів ЄС зберігає власну дипломатичну службу та проводить власну зовнішню політику, переважно поєднуючи її з загальноєвропейською. Остання у більшості спрямовується на вирішення конфліктів і сприяння міжнародному взаєморозумінню, базується на спільній дипломатії та повазі до міжнародного права. Торгівля, гуманітарна допомога та співпраця в галузі розвитку також відіграють важливу роль у міжнародній діяльності ЄС. Але ще виразніше, особливо в останній час на фоні збройної агресії Росії, європейські країни посилюють тезу об'єднаної позиції Європи у сферах безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. При цьому, зусилля ЄС розробити та проводити спільну зовнішню політику нерідко гальмуються через відсутність консенсусу. Незважаючи на оприлюднення Глобальної стратегії у 2016 році та Стратегічного компасу у 2022 році, зовнішня та безпекова політика ЄС просунулася більше в теорії, ніж на практиці. Союз нерідко залишається у стані розірваності між своїми цінностями та інтересами, між спільною позицією ЄС і поглядами 27 окремих держав-членів, а також між кількома, часто конкуруючими, центрами координації влади в Брюсселі [5, 1].

При цьому доводом для євроскептиків звучить, що Об'єднана спільнота ніколи не зможе сягнути геополітичних вершин, бо уряди країн-членів не стануть розглядати національні суверенітету зовнішніх справах так, як вони це роблять у сферах торгівлі, при регулюванні бізнесу чи проведенні спільної монетарної політики. Для їх же опонентів – концептуально і на практиці наявні певні протиріччя в управлінні ЄС не можуть затьмарювати успіхи, досягнуті загалом Європою в розбудові довгострокового партнерства по всіх стратегічних напрямках – в Азії, Африці, АТР, на Близькому Сході чи в Америці, поєднуючи зростаючі спільні торговельні позиції з політичними міждержавними комунікаціями і домовленостями.

Але і для перших, і для других очевидно, що тривалой невизначеності у спільних підходах до міжнародних відносин ЄС не витримає і, щоб уникнути застою, мають відбуватися подальші прогресивні зміни і пошуки балансу сил. Останні вибори до Європарламенту та новий п'ятирічний цикл в європейських інституціях можуть стати в цьому плані визначальними. А предметними цілями для реалізації спільної міжнародної політики ЄС могли б стати перспективи вирішення найбільш гострих на сьогодні міжнародних конфліктів – на Близькому Сході і в Україні.

Проте, у рамках першого вже позначилися розбіжності в підходах серед політичного керівництва ЄС, коли його Високий представник із закордонних справ і безпекової політики засудив варварський напад ХАМАС поблизу сектора Газа, але також заявив, що силова відповідь Ізраїлю – відключення води, електроенергії та палива в секторі Газа – порушила міжнародне право. Президентка Європейської комісії висловила беззастережну підтримку Ізраїлю, відразу після нападу здійснивши символічний візит до країни, підкреслено не закликаючи до стриманості. З огляду на останнє, декілька держав-членів розкритикували її позицію як незбалансовану та не репрезентативну для ЄС у цілому. А з президентом Європейської Ради, який за статусом мав би визначати позицію ЄС на високому рівні, взагалі не було погоджено планів про поїздку глави Єврокомісії фон дер Ляєн [1, 3]. Очевидно, що подібний приклад різноголосиці серед очільників ЄС узагальнено не сприяє зникненню розбіжностей в європейській політиці.

У другому випадку, як вважається багатьма експертами, Євросоюз найближче підійшов до вироблення спільної позиції у відповідь на повномасштабне вторгнення Росії в Україну 2022 року. Країни-члени досить швидко об'єдналися в засудженні цієї агресії і ЄС зайняв відповідно рішучу спільну політичну позицію. Були узгоджені і надалі приймалися пакети санкцій проти агресора і, що важливо, у тісній зв'язі з іншими впливовими чинниками на міжнародній арені. Проте, також варто відмітити, що не дивлячись на позитивну динаміку таких спільних рішень та дій ЄС, окремі «нестиківки» серед країн-членів чи окремих їх лідерів при спільних обговореннях практичних рішень, насамперед щодо поставання Україні озброєнь, засвідчили і тут перманентні труднощі виходу на спільні позиції Союзу [3, 1].

Проблема пошуку консенсусу у зовнішньополітичних підходах серед країн-членів ЄС ще більш актуалізується у контексті процесу розгляду заявки України на членство в Європейському Союзі. На сьогодні, в ЄС щодо цього і взагалі щодо розширення членства немає одностайності. Як відзначається, загалом є два типи заперечень щодо членства України в ЄС.

Відповідно, найбільш поширене заперечення стосується не стільки самої України, скільки опосередковано артикульованої «втоми від розширення». Її сенс полягає в тому, що загальне управління ЄС і наразі видається складною справою, а при розширенні відповідно труднощі не зникають, а на порядок збільшуються. Мовляв ЄС і до цього не зміг до кінця реалізувати наслідки останніх розширень, а нова хвиля може і поглибити їх, і привести до екзиту найбільш розвинутих учасників.

Другий тип більше стосується України, перспективи членства якої, як вважають, можуть значуще вплинути на міжнародне становище та створювати нові геополітичні виклики для ЄС. Один тільки чинник війни в Україні зумовив поглиблення геополітичних розбіжностей в світі та змусив ЄС визначитися з своєю глобальною роллю на міжнародній арені та, відповідно, необхідністю більшої «керованості» спільною політикою та діями [2, 1].

Тож проблема вступу України до ЄС і подальшого його розширення ставить питання, а яким за формою управління має стати оновлений Союз і як досягати одностайності у проведенні зовнішньої політики, коли існують різні думки щодо її пріоритетів і необхідності залучати і не тільки «однотумців» до спільної діяльності. Бо очевидним є, що окремі проблеми чи виклики сучасності неможливо вирішувати, залучаючи лише однотумців. Серед них – глобального характеру проблеми, від зміни клімату і до ядерного роззброєння, розгляд яких потребує участь учасників широкого, якщо не всього, спектру поглядів та державного позиціонування.

Європейський Союз надав Україні статус кандидата 23 червня 2022 року і вже через чотири місяці потому країна подала заявку на членство, не дивлячись на розгортання повномасштабної російської агресії. Оперативне ж затвердження статусу кандидата для України само по собі засвідчило рішучість членів ЄС надати позитивний сигнал постраждалій від війни нації. Загалом інтеграція в ЄС у минулому була доволі повільним процесом, не в останню чергу тому, що потребувала глибоких інституційних змін у кандидатів на членство, які не так легко досягалися. Тим не менш, розширення проводилося і у більшості випадків відбувалися на користь як країни-заявника, так і ЄС [2, 1-2].

Сучасна ситуація вимагає і нових підходів до розв'язання проблемних питань європейської спільноти. Сприймаючи нові виклики, президент Франції Макрон, до прикладу, представив своє бачення Європи за нових обставин. Наголошувалося, що країни Європи мають ближчою перспективою витратити не менше двох відсотків ВВП на оборону і відповідно субсидувати технології воєнного виробництва, які домінуватимуть у майбутньому. Також наголошувалося на необхідності розбудовувати спільну систему безпеки. А як, за логікою, можна розвивати останнє без просування до спільної зовнішньої політики? [4, 1-2].

Питання загалом риторичне, між тим неефективна відповідь ЄС на війну Ізраїлю з ХАМАС була відображенням не лише постійного інституційного суперництва, але й глибоко вкорінених розбіжностей у симпатіях та інтересах на Близькому Сході між основними державами-членами. З історичних причин Німеччина відчуває особливу відповідальність за захист Ізраїлю. З причин географії та історії Франція, Італія та Іспанія – почуваються ближчими до арабських держав і палестинців. Держави Центральної Європи переважно інстинктивно приєднуються до Ізраїлю та Сполучених Штатів. А позиції Північної Європи – практично повністю – за забезпечення прав людини та гуманітарного права. Такі розбіжності траплялися і раніше, засвідчуючи певну перманентність проблеми у зовнішніх діях ЄС.

За умов загального визнання існуючих невизначеностей у управлінні ЄС генеральний секретаріат Ради Євросоюзу розробив робочий документ для директивних органів об'єднання з відповідними рекомендаціями під характерною назвою «Погляд вперед 2024». Документ визначає три блоки проблем, що постають наразі перед ЄС: порушення глобального порядку, трансформаційні процеси в економіці та численні вибори по всьому світу протягом року [3, 7].

Так констатується, що глобальний порядок стає слабшим і мінливішим, що, в свою чергу, призводить до протистоянь та фрагментації світу. Відповідно, виникаюча геополітична напруженість – така, як після російського вторгнення в Україну та через розгортання конфлікту на Близькому Сході, – сприяє викликам, з якими стикається існуюча міжнародна система у цілому і європейська спільнота зокрема. Водночас, остання має намагатися зберегти свій потенціал впливу на перебіг подій в світі та його безпековий подальший розвиток.

Також гео економічна фрагментація, наростаючі змінні тенденції в структурах та при здійсненні міжнародної торгівлі, вкупі зі зростаючими на це витратами і в ув'язці зі змінами клімату і відповідними новими викликами світогосподарським зв'язкам все більшою мірою стають ключовими проблемами для об'єднаної Європи. В результаті ж з'являються як нові ризики, так і можливості для модернізації ролі Європи у світових економічних відносинах і глобальній проблематиці. Зокрема, все більш успішний перехід до відновлюваних джерел енергії постає «найважливішим фактором конкурентоспроможності ЄС», що і дозволяє, попри всі невизначеності, позиціонувати ЄС як лідера у сфері сталого розвитку в світі [3, 6-7].

Висновки. Дуже важливо, що в рамках ЄС предметно перераховуються зазначені та деякі інші проблемні питання у сучасних міжнародних відносинах. Сама їх постановка, подальший розгляд та вироблені практичного плану рекомендації до дій служать певним закликком до застосування політичної

волі та прояву лідерства у подоланні ризиків і використання можливостей об'єднаних держав. Євросоюз дійсно має потенціал для подолання сьогоденних невизначеностей, проте за умови, якщо буде діяти в узгодженні зі своїми базовими принципами та цінностями, у тому числі не ухиляючись від ідеї та цілей розширення.

References

1. Dabrowski Marek, To become a geopolitical player the European Union needs Treaty change. 17 January 2024. URL : <https://www.bruegel.org/first-glance/become-geopolitical-player-european-union-needs-treaty-change> (дата звернення 2.05.2024) [in English].
2. Demertzis Maria. What about the EU's cohesion?, 30 April 2024. URL: <https://www.bruegel.org/opinion-piece/what-about-eus-cohesion> (дата звернення 2.05.2024) [in English].
3. The Forward Look 2024. URL: https://www.consilium.europa.eu/media/69285/forward-look-2024_10-january-2024_web.pdf (дата звернення 2.05.2024) [in English].
4. Smith Karen E. The European Union's Strategic Test in Ukraine. March 2024. URL: <https://online.ucpress.edu/currenthistory/article-abstract/123/851/83/200132/The-European-Union-s-Strategic-Test-in-Ukraine?RedirectedFrom=fulltext> (дата звернення 2.05.2024) [in English].
5. Taylor Paul. Between two stools: the EU's foreign policy. 20 Oct 2023. URL: <https://www.friendsofeurope.org/insights/critical-thinking-between-two-stools-the-eus-foreign-policy/> (дата звернення 2.05.2024) [in English].

Tsvietkov Oleksandr

ORCID 0000-0002-0861-677X

*Doctor of Science, Professor of the Department of International Relations,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
(Kyiv, Ukraine) E-mail: o.tsvietkov@kubg.edu.ua*

ISSUES OF THE EU DEVELOPMENT IN TIMES OF UNCERTAINTY

The purpose of the article is to consider and analyze the issues of implementing of the common EU foreign policy, where the search for consensus in foreign policy approaches among member states must be balanced by common interests and the protection of common values, while simultaneously taking into account national characteristics and priorities of sovereign development.

Research methodology. It is based on a concentrated analysis of both profile sources of foreign experts, as well as the most (to the author's opinion) problematic issues of the modern development of the supranational in form and transnational in essence European association, which the EU positions itself in the international arena. The article is based on general scientific research methods.

Scientific novelty. In the study, taking into account the problematic approaches of the latest foreign historiography of the institutional development of the EU, the author's interpretation of relevant problematic issues and challenges is provided, without a practical solution of which a number of uncertainties of the transformational development of the EU for the future will not be overcome.

Conclusions. It is very important that the mentioned and some other problematic issues in modern international relations are enumerated objectively within the framework of the EU. Their very presentation, further consideration, and recommendations for action developed with a practical plan serve as a certain call for the use of political will and leadership in overcoming risks and using the opportunities of the united European states. The European Union does have the potential to overcome today's uncertainties, but only if it acts in accordance with its basic principles and values, including without shying away from the idea and goals of enlargement.

Keywords: pan-European policy of the EU, problems of finding consensus, conflicts and challenges to European security, geo-economic fragmentation, EU expansion and the Ukrainian issue.

Стаття надійшла до редакції 8.05.24

Рецензент: доктор історичних наук, професор Дятлов В. О.